

५. बालबालिकाहरूले विद्यालय परिसरका के कुरालाई महत्त्व दिन्छन् ?

वर्ड क्लाउडले बालबालिकाहरूले विद्यालय परिसरका महत्त्व दिएका कुरालाई प्रतिनिधित्व गर्दछ ।

छात्रहरूको कला मार्फत विद्यालयको नक्साङ्कनको वर्ड क्लाउड

शौचालय डेस्क/ बेन्च/ कुर्सी कक्षाकोठा
पानी/ पानी तान्ने मेसिन/ पानी फिल्टर
कम्प्युटर ल्याब/ कम्प्युटर विज्ञान प्रयोगशाला मन्दिर
राष्ट्रिय झण्डा विद्यालय/ विद्यालय भवन
तारा/ मुटु स्कुल बस पुस्तकालय फोहर फाल्ने भाँडा/ कुचो
बल/ ब्याट/ खेलकुद सामग्री
पङ्खा/ विद्युत स्वास्थ्यचौकी बोर्ड/ स्मार्ट बोर्ड किताब/कापी
फूल/ बगैँचा/ रूख खेलकुद मैदान
फलफूल/ स्वस्थ खानेकुरा झुम सेट

छात्राहरूको कला मार्फत विद्यालयको नक्साङ्कनको वर्ड क्लाउड

बल/ ब्याट/ खेलकुद सामग्री
चमेना गृह मन्दिर शौचालय विज्ञान प्रयोगशाला
बोर्ड/ स्मार्ट बोर्ड फलफूल/ स्वस्थ खानेकुरा किताब/ कापी
राष्ट्रिय झण्डा पुस्तकालय स्वास्थ्यचौकी पिङ्गा/ चिप्लेटी घडी
स्कुल बस विद्यालय/ विद्यालय भवन सहभागिता
कम्प्युटर ल्याब/ कम्प्युटर स्टेज पङ्खा/ विद्युत
फोहर फाल्ने भाँडा/ कुचो फूल/ बगैँचा/ रूख विद्यालयको लोगो
डेस्क/ बेन्च/ कुर्सी कक्षाकोठा फिल्टर/ धारा
पानी/ पानी तान्ने मेसिन/ पानी फिल्टर शिक्षा/ आदर
साथीहरू/ शिक्षक शिक्षिकाहरू

LIKE

LEARNING, INNOVATION & KNOWLEDGE EXCHANGE **LIKE** KATHMANDU UNIVERSITY SCHOOL OF ARTS GPE KIX IDRC - CRDI Canada

“विद्यालयमा लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणको प्रवर्द्धनको लागि कार्यशाला”

बालबालिकाहरूले महत्त्व दिएका शैक्षिक सक्षमताहरू

सक्षमता र सक्षमताका सूची भनेको के हो ?

सक्षमताले व्यक्तिगत कल्याणको लागि अत्यावश्यक रहेका आधारभूत स्वतन्त्रता एवं अवसरलाई जनाउँछ । यसले व्यक्तिहरूले महत्त्व दिएका विभिन्न सक्षमताहरू (गर्न र बन्न सक्ने क्षमता) जस्तै स्वस्थ रहने, शिक्षित हुने, र सामुदायिक क्रियाकलापमा सहभागिता हुनेलाई जनाउँछ । त्यसैगरी सक्षमताका सूची भनेको सक्षमताका दृष्टिकोण (Capability Approach) प्रेमवर्कमा रहेका अत्यावश्यक सक्षमताहरूका

संरचित संग्रह हो । यसले जीवन व्यतित गर्न आवश्यक रहेका मुख्य अवसर एवं स्वतन्त्रतालाई उजागर गर्नुका साथै व्यक्तिहरूलाई पर्याप्त विकल्प प्रदान गर्ने महत्त्वलाई पनि जोड दिन्छ । यो सूची मानिसहरूलाई स्वायत्तता तथा उनीहरूलाई जीवन व्यतित गर्नका लागि विकल्प सुनिश्चित गर्नका साथै अर्थपूर्ण सक्षमताका अवस्थालाई (गर्न र बन्न सक्ने क्षमता) हासिल गर्न तयार गरिएको हो ।

काठमाडौं विश्वविद्यालय, स्कुल अफ आर्ट्स
हात्तीवन, ललितपुर, नेपाल
like@kuso.edu.np
like.edu.np

विभिन्न सक्षमताका सूचीहरू

अमर्त्य सेनको सूची:
प्रभावशाली स्वतन्त्रता: राजनीतिक स्वतन्त्रता, आर्थिक सुविधा, सामाजिक अवसर, पारदर्शिताको सुनिश्चितता, संरक्षणत्मक सुरक्षा

मार्था नुस्बाउमको सूची:
केन्द्रीय मानवीय सक्षमताहरू: जीवन, शारीरिक स्वास्थ्य, शारीरिक सुरक्षा, इन्द्रिय, कल्पना र सोच, भावना, व्यवहारिक तर्क, सम्बद्धता, अन्य प्रजाति, खेल्ने, आफ्नो वातावरणमा नियन्त्रण

मारियो बिग्रेरीको सूची:
बालबालिकाहरूका सक्षमताहरू: जीवन र शारीरिक स्वास्थ्य, माया र हेरचाह, मानसिक कल्याण, शारीरिक सुरक्षा, सामाजिक सम्बन्ध, सहभागिता, शिक्षा, आर्थिक र गैर-आर्थिक शोषणबाट मुक्ति, आश्रय र वातावरण, फुर्सदको क्रियाकलाप, सम्मान, धर्म र पहिचान, समय स्वायत्तता, गतिशीलता

मेलानी वाल्करको सूची:
उच्च शिक्षाका विद्यार्थीहरूको सक्षमताहरू: व्यवहारिक तर्क, शैक्षिक उत्थानशीलता, ज्ञान एवं कल्पना, सिकाइका स्वभाव, सामाजिक सम्बन्ध एवं संजाल, सम्मान, गरिमा एवं मान्यता, भावनात्मक सुरक्षा, भावना, र शारीरिक सुरक्षा

इन्ग्रिड रोबेयन्सको सूची:
पश्चिमा राष्ट्रहरूमा लैंगिक असमानता र सान्दर्भिक सक्षमताहरू: जीवन र शारीरिक स्वास्थ्य, मानसिक कल्याण, शारीरिक सुरक्षा र स्वास्थ्य सेवाको प्रयोग, सामाजिक सम्बन्ध, राजनीतिक सशक्तिकरण, शिक्षा एवं ज्ञान, घरेलु कार्य तथा गैर-बजारीय सेवा, रोजगार तथा अन्य परियोजना, आश्रय र वातावरण, गतिशीलता,

बालबालिकाहरूले महत्त्व दिएका शैक्षिक सक्षमताहरू

- जीवन र शारीरिक स्वास्थ्य
- धर्म र पहिचान
- माया र हेरविचार
- मानसिक कल्याण
- सहभागिता
- शिक्षा
- शारीरिक सुरक्षा
- सामाजिक सम्बन्ध
- आर्थिक र गैर-आर्थिक शोषणबाट मुक्ति
- सम्मान
- फुर्सदको क्रियाकलाप
- पोषणयुक्त खानेकुरा

फुर्सदको क्रियाकलाप, समय स्वायत्तता, सम्मान, धर्म

सबिना अल्किरेको सूची:
बालबालिकाहरूका कल्याण: स्वास्थ्य, शिक्षा, जीवन स्तर (पोषण, बाल मृत्युदर, स्कुलिंगका वर्ष, विद्यालयमा उपस्थिति, खाना पकाउने ग्याँस, सरसफाइ, खानेपानी, बिजुली, आवास, सम्पत्तिमा वर्गीकरण गरिएको)

सेवेरिन डेन्युलिनको सूची:
लैंगिक समानता: प्रजनन स्वास्थ्य, शारीरिक सुरक्षा, राजनीतिक प्रतिनिधित्व, शिक्षा, गतिशीलता, वित्तीय सुरक्षा, निर्णय प्रक्रिया, मान्यता

रेचल सबेट्स-व्हीलरका सूची:
बाल गरिबी: पोषण तथा स्वास्थ्य, भौतिक कल्याण, सहभागिता एवं आवाज, सामाजिक सम्बन्ध, शिक्षा, सामाजिक सुरक्षा, संरक्षण

मार्टिनेट्टी र ब्राडशाका सूची:
बालबालिकाहरूका स्वस्थ र पूर्ण जीवन: स्वास्थ्यमा पहुँच, पर्याप्त पोषण, पर्याप्त आवास, पर्याप्त कपडा, पानी तथा सरसफाइमा पहुँच, अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रता, संघसंस्थाको स्वतन्त्रता, शिक्षाको पहुँच, आवतजावतको स्वतन्त्रता, र हिंसाबाट संरक्षण

सबेट्स-रोइलेनका सूची:
बालबालिकाहरूका काम तथा श्रम: सुरक्षित तथा स्वस्थ काम गर्ने वातावरण, उमेर-उपयुक्त काम, शिक्षा तथा प्रशिक्षणमा पहुँच, सामाजिक सुरक्षा, निर्णय प्रक्रियामा सहभागिता, शोषण तथा दुर्व्यवहारबाट मुक्ति

- गतिशीलता
- धर्म (अध्यात्म)
- बुझ्नु र व्याख्या गर्नु
- समय स्वायत्तता
- योजना/कल्पना/सोच
- आकांक्षा
- आश्रय र वातावरण
- व्यक्तिगत स्वायत्तता
- लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशी पाठ्यक्रम

सक्षमता सूची र बालबालिकाहरूका कल्याणसँग यसको सम्बन्ध

सक्षमताका दृष्टिकोण (Capability Approach) विशेषगरी बालबालिकाहरूसँग सान्दर्भिक छ किनभने यो बालबालिकाहरूको कल्याण तथा विकासमा केन्द्रित छ। विभिन्न सूचीहरूजस्तै सबिना अल्किरे, मारियो बिग्रेरी र रेचल सबेट्स-व्हीलरका सूचीहरूले स्वास्थ्य, पोषण, शिक्षा, सामाजिक सम्बन्ध, र शोषणबाट मुक्तिजस्ता सूचकहरूमा प्राथमिकता दिएका छन्। यस्ता सूचकहरू बालबालिकाहरूको सुरक्षित एवं सहयोगी वातावरणमा वृद्धि, सिकाइ तथा विकासको स्वतन्त्रतालाई सुनिश्चित गर्न महत्त्वपूर्ण छ। यसले भौतिक परिस्थिति, सामाजिक समावेशीकरण तथा मानसिक कल्याणलाई सम्बोधन गर्नुको

महत्त्वलाई पनि उजागर गर्छ जुन बालबालिकाहरूको विकासको लागि अत्यावश्यक छ।

नोट: यी दिइएका वरीयताहरूले महत्त्व वा प्राथमिकताका स्तरलाई प्रतिनिधित्व गर्दछ जसमा १ ले उच्च बिन्दुलाई जनाउँछ भने त्यसपछिका वरीयताले (२, ३, ४, इत्यादि) क्रमशः निम्न स्तरको बिन्दुलाई प्रतिनिधित्व गर्छ।
 मे २४ देखि जुन ६, २०२४ को बीचमा २६ वटा सामूहिक छलफल गरिएको थियो जसमा भोजपुर नगरपालिकाका १३ वटा सामुदायिक विद्यालयका २३४ विद्यार्थीहरू (११७ छात्र, ११७ छात्रा) संलग्न भएका थिए।

१. के बालबालिकाहरूले यी सक्षमताहरूलाई बुझ्छन्?

सक्षमताका सूची	कुल वरीयता	छात्रहरूको वरीयता	छात्राहरूको वरीयता
माया र हेरविचार	१	१	३
आकांक्षा	२	२	४
सामाजिक सम्बन्ध	३	९	१
शिक्षा	४	१३	२
फुर्सदको क्रियाकलाप	५	३	६
सम्मान	६	८	५
योजना/कल्पना/सोच	७	४	७
पोषणयुक्त खानेकुरा	८	५	८
आश्रय र वातावरण	९	७	१०
बुझ्नु र व्याख्या गर्नु	१०	११	१२
सहभागिता	११	१५	११
गतिशीलता	१२	६	१४
जीवन/शारीरिक सुरक्षा	१३	१७	१३
धर्म र पहिचान	१४	१९	९
आर्थिक र गैर-आर्थिक शोषणबाट मुक्ति	१५	१०	१८
समय स्वायत्तता	१६	१२	१७
व्यक्तिगत स्वायत्तता	१७	१४	१९
शारीरिक सुरक्षा	१८	१६	१५
धर्म (अध्यात्म)	१९	१८	१६
लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशी पाठ्यक्रम	२०	२०	२०
मानसिक कल्याण	२१	२१	२१

२. यी सक्षमताहरू कतिको महत्त्वपूर्ण छन् ?

सक्षमताका सूची	कुल वरीयता	छात्रहरूको वरीयता	छात्राहरूको वरीयता
आश्रय र वातावरण	१	१	३
शिक्षा	२	३	१
आकांक्षा	३	८	२
लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशी पाठ्यक्रम	४	९	४
सम्मान	५	२	१०
पोषणयुक्त खानेकुरा	६	५	५
जीवन/शारीरिक सुरक्षा	७	१०	६
शारीरिक सुरक्षा	८	४	११
माया र हेरचाह	९	१२	७
आर्थिक र गैर-आर्थिक शोषणबाट मुक्ति	१०	१४	९
बुझ्नु र व्याख्या गर्नु	११	६	१२
मानसिक कल्याण	१२	१६	८
योजना/कल्पना/सोच	१३	७	१५
सामाजिक सम्बन्ध	१४	१३	१८
धर्म र पहिचान	१५	१९	१३
धर्म (अध्यात्म)	१६	१७	१७
गतिशीलता	१७	१५	२०
समय स्वायत्तता	१८	१८	१९
सहभागिता	१९	२०	१६
फुर्सदको क्रियाकलाप	२०	२१	१४
व्यक्तिगत स्वायत्तता	२१	११	२१

३. के बालबालिकाहरूले यी सक्षमताहरूलाई आफ्नो पाठ्यक्रममा पाएका छन्?

सक्षमताका सूची	कुल वरीयता	छात्रहरूको वरीयता	छात्राहरूको वरीयता
माया र हेरचाह	१	२	१
शिक्षा	२	४	२
सम्मान	३	१	६
आकांक्षा	४	३	४
सामाजिक सम्बन्ध	५	७	५
फुर्सदको क्रियाकलाप	६	१०	३
पोषणयुक्त खानेकुरा	७	९	७
सहभागिता	८	५	१०
आश्रय र वातावरण	९	६	९
योजना/कल्पना/सोच	१०	११	८
बुझ्नु र व्याख्या गर्नु	११	१३	११
जीवन/शारीरिक सुरक्षा	१२	१२	१३
धर्म र पहिचान	१३	१४	१२
शारीरिक सुरक्षा	१४	८	१४
समय स्वायत्तता	१५	१६	१५
गतिशीलता	१६	१५	१८
व्यक्तिगत स्वायत्तता	१७	१८	१९
आर्थिक र गैर-आर्थिक शोषणबाट मुक्ति	१८	१७	२१
धर्म (अध्यात्म)	१९	१९	१६
लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशी पाठ्यक्रम	२०	२०	१७
मानसिक कल्याण	२१	२१	२०

४. शैक्षिक सक्षमताहरूलाई विद्यालयको पाठ्यक्रममा नक्सानुसार गर्ने

सक्षमताका सूची	कक्षा									
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
जीवन र शारीरिक स्वास्थ्य	X	X	X	0	X	X	0	0	X	0
मानसिक कल्याण	0	0	X	0	0	0	0	0	X	0
पोषणयुक्त खानेकुरा	X	X	X	0	0	0	0	0	0	0
शारीरिक सुरक्षा	0	0	0	0	0	0	0	0	0	X
माया र हेरचाह	X	X	X	X	0	X	X	0	X	0
सामाजिक सम्बन्ध	X	X	X	X	X	X	X	0	X	X
सहभागिता	0	0	X	X	X	X	X	X	X	0
शिक्षा	0	0	0	0	0	X	X	X	X	0
धर्म	0	X	0	X	0	X	X	X	X	0
सम्मान	X	0	0	X	0	X	X	0	0	0
आर्थिक र गैर-आर्थिक शोषणबाट मुक्ति	0	0	0	0	0	X	0	0	0	0
फुर्सदको क्रियाकलाप	X	X	0	0	0	X	0	0	0	0
बुझ्नु र व्याख्या गर्नु	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
आश्रय र वातावरण	X	X	X	0	0	0	0	X	X	0
गतिशीलता	X	X	0	0	0	0	0	0	0	0
समय स्वायत्तता	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
योजना/कल्पना/सोच	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
आकांक्षा	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
धर्म (अध्यात्म)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
व्यक्तिगत स्वायत्तता	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशी पाठ्यक्रम	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

नोट: 'X' ले सक्षमताहरू निम्न कक्षाको पाठ्यक्रममा रहेको जनाउँछ भने '0' ले नरहेको जनाउँछ।